

MUNI
FSS

4. Kategorizace mediálních systémů. Kam zařadit mediální systémy postkomunistických zemí?

ZURn4104

Marína Urbániková

Osnova

- A. Mediální systémy a jejich komparace
- B. Čtyři teorie tisku Sieberta, Petersona a Schramma (1956)
- C. Mediální modely Hallina a Manciniho (2004)
- D. Komparace mediálních systémů post-komunistických zemí; kam patří český mediální systém?

A. Mediální systémy a jejich komparace

Komparace mediálních systémů

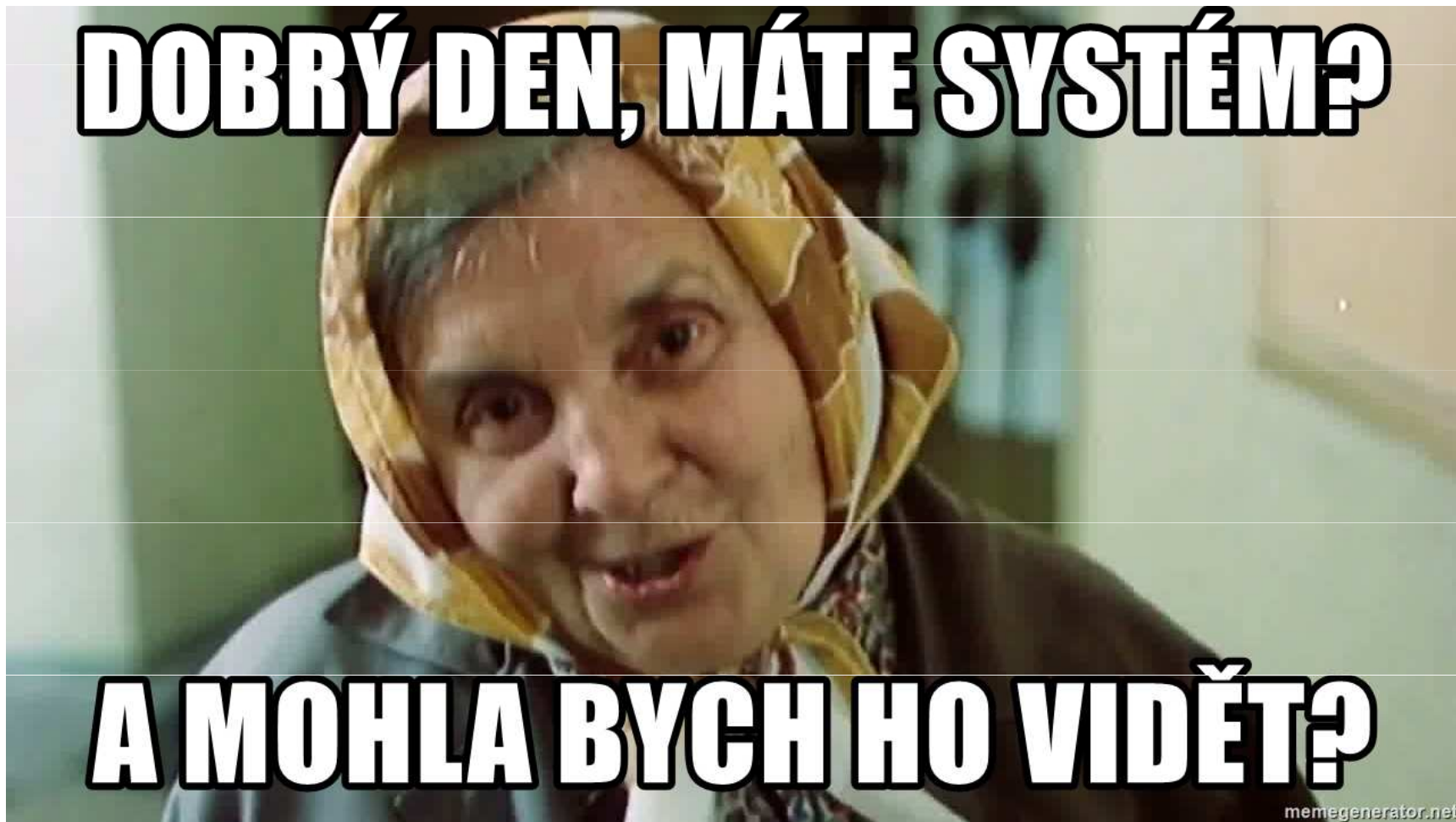
- Rozdíly v mediálním pokrytí epidemie eboly v UK a US - comedy show na BBC2 (stačí do 1:20)

Komparace mediálních systémů

- Jak a proč se média v různých zemích liší a jak a proč se tyto podobnosti/odlišnosti vyvíjí?
- Snaha kategorizovat mediální systémy různých zemí do různých skupin/modelů: klíčová otázka → na základě jakých kritérií?
- Kritika: normativita, etnocentrismus; západní, zejména anglo-americké pojetí žurnalistiky jako žádoucí norma → modely byly spíše popisné než analytické
- Snaha de-westernizovat mediální studia

DOBRY DEN, MÁTE SYSTÉM?

A MOHLA BYCH HO VIDĚT?

Co je mediální systém?

- Častý problém: mediální systém jako černá skříňka
- Úzké a nepřesné pojetí: souhrnné označení pro média v dané zemi
(synonymum pro *media landscape*)
  - Např. McQuail (2010): „*The term ‘media system’ refers to the actual set of mass media in a given national society, despite the fact that there may be no formal connection between the elements.*“

Co je mediální systém?

- Širší (a přesnější) pojetí vychází ze systémové teorie
- Nejen média, jejich tvůrci a produkty, ale i jejich vzájemné vztahy, a také:
  - vztahy se sociálním systémem,
  - vztahy s politickým systémem,
  - vztahy s ekonomickým systémem,
  - žurnalistická kultura,
  - ...

Možná definice mediálního systému

„A media system may be seen as consisting of different publishing entities, such as news agencies, the press, or television, which relate to each other. To give an example, agencies provide news for the different media, such as the press and electronic media, which compete and cross-promote at the same time. There are also links between the media system or its entities and the outer world of other systems, like politics (e.g., broadcasting legislation and regulation), economics (e.g., conglomerate companies or advertising), society (e.g., as readership or audience), or culture (e.g., popular culture and entertainment).“

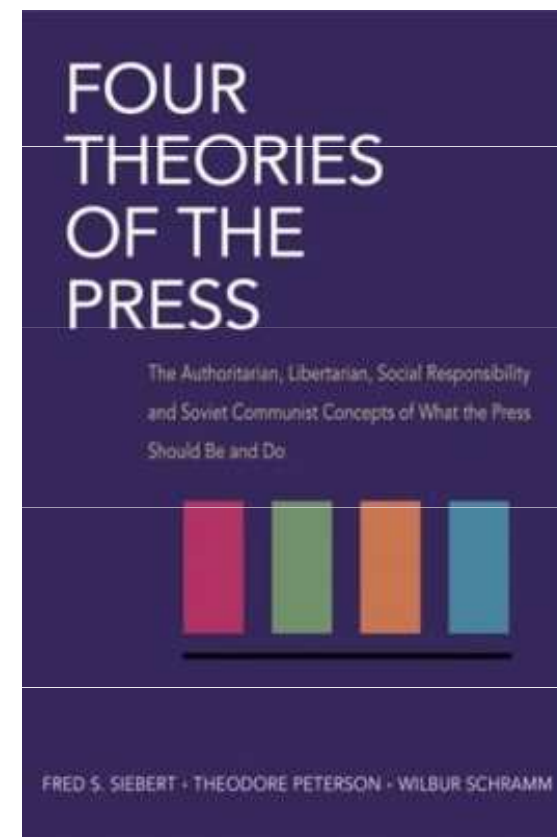
Kleinstauber (2010)

B. Čtyři teorie tisku Sieberta, Petersona a Schramma (1956) a jejich následovníci

- 1. Co je podle Vás hlavní úlohou novinářů*ek a médií ve společnosti – jaké úlohy mohou média v různých společnostech plnit (u nás; někde, kde to funguje lépe; kde to funguje hůře) a jaké by plnit měla?**
- 2. Jaký může být vztah mezi médii a státem (státní mocí)? A jaký by měl být?**

Siebert, Peterson & Schramm (1956): Four Theories of the Press

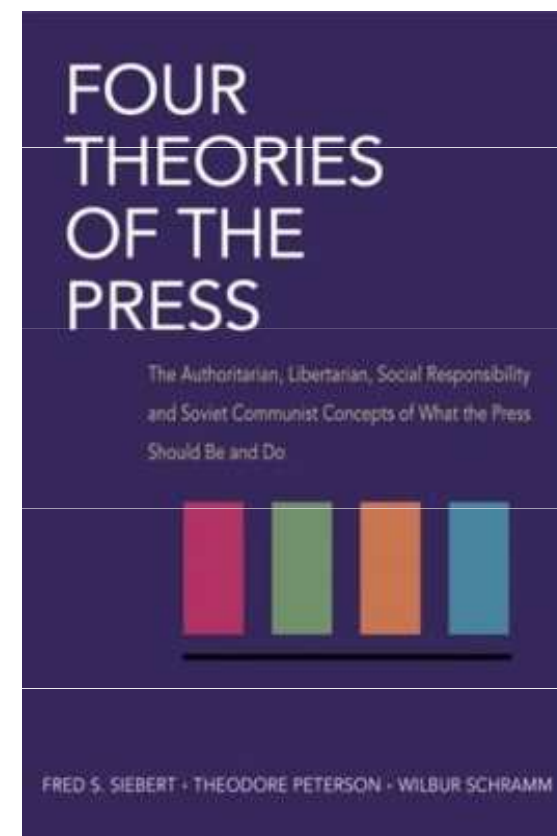
1. **Libertariánská teorie:** svoboda projevu a tisku; stát neintervenuje (např. USA do cca první poloviny 20. století)
2. **Autoritářská teorie:** svoboda médií neexistuje; komunikace je kontrolována vládnoucí elitou; ochrana běžných lidí před zmatkem a dezinformacemi (např. evropské země až do cca 19. století: cenzura)

Siebert, Peterson & Schramm (1956): Four Theories of the Press

3. **Sovětsko-komunistická teorie:** média jsou pod kontrolou vlády pro to, aby sloužila zájmům lidu, mají člověka vést ke komunistickým ideálům (např. Sovětský svaz a země ve sféře jeho vlivu)
4. **Teorie společenské zodpovědnosti:** svoboda médií a jejich společensky zodpovědné chování (např. USA, západní Evropa)

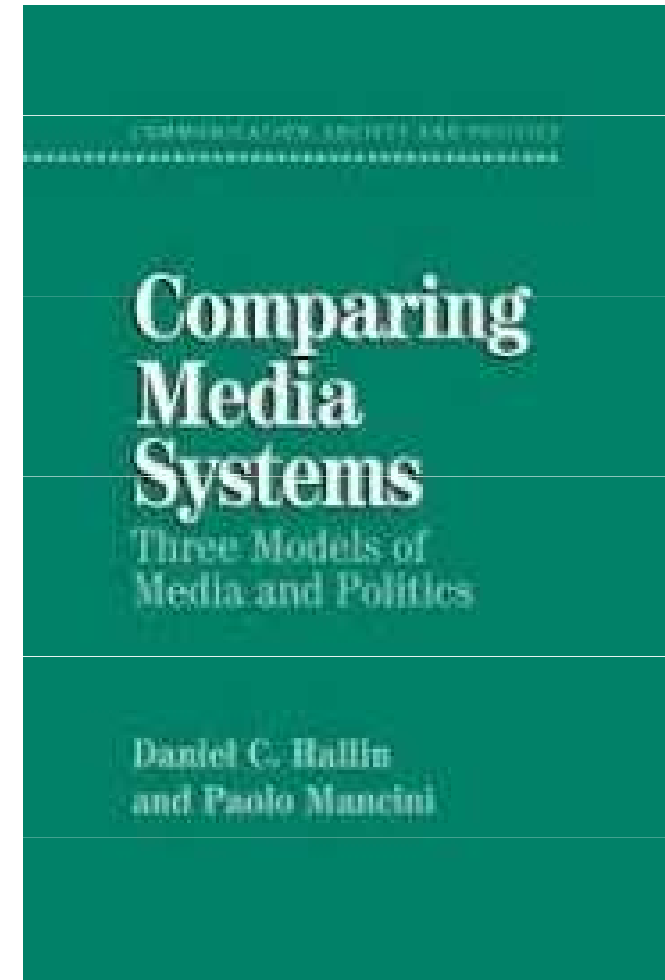
□ Kritika čtyř teorií tisku: normativita, libertariánské teorie jako nejlepší

C. Mediální modely Hallina a Manciniho (2004)

Hallin a Mancini (2004): Systémy médií v postmoderním světě

- *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*
- 18 západních demokracií (západní Evropa a Severní Amerika); *most similar systems design*
- Jak definují mediální systém? Příliš nedefinují ☹

Hallin a Mancini (2004): Kritéria třídění

- Základním kritériem jejich členění je souvislost mezi politickým a mediálním systémem

1. Vývoj mediálních trhů

- historický nástup masového tisku
- proces politické komunikace
- struktura trhu: bulvární/seriózní tisk, celostátní/regionální tisk

Hallin a Mancini (2004): Kritéria třídění

2. Politický paralelizmus

- míra, v jaké se v mediálním obsahu odráží odlišná politická orientace médií
- organizačné propojení médií a politických stran
- tendence novinářů a lidí z médií aktivně se podílet na politickém životě
- sklon mediálního systému formovat profesní dráhu novinářů v návaznosti na jejich politickém přesvědčení
- stranická inklinace mediálních publik
- pojetí role novinářů ve společnosti a žurnalistické praxe
- důraz na vnější vs. vnitřní pluralitu

Hallin a Mancini (2004): Kritéria třídění

2. Politický paralelizmus

- model řízení médií veřejné služby:
  - a) vládní – např. Řecko, Portugalsko, Španělsko...
  - b) profesní – např. UK...
  - c) parlamentní – např. Itálie...
  - d) občanský/korporativistický – např. Holandsko, Německo...

Hallin a Mancini (2004): Kritéria třídění

3. vývoj novinářské profesionalizace

- míra autonomie novinářů
- vlastní profesní normy
- orientace novinářů na službu veřejnosti
- míra profesionalizace vs. instrumentalizace

4. stupeň a způsob intervence státu do mediálního systému

- význam vysílání veřejné služby vs. komerčního vysílání
- mediální zákony

I. Severo/středoevropský (demokraticko-korporativistický) model

= Rakousko, Německo, Švýcarsko,
Benelux a Skandinávie

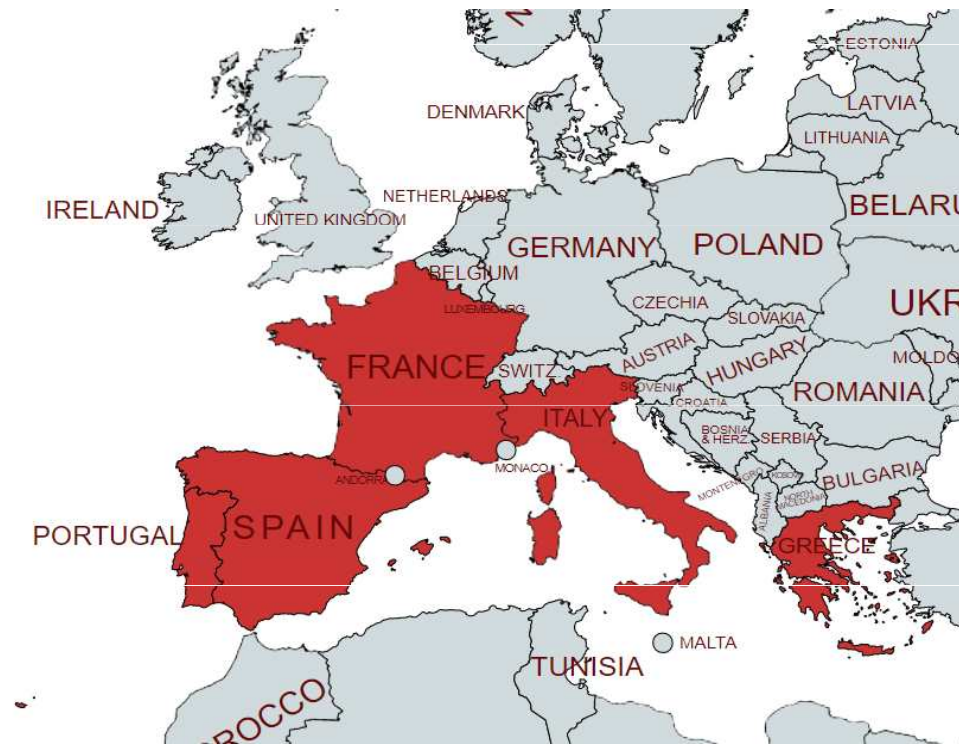
- Brzký a masivní nástup masového tisku spojený s vysokými náklady novin
- Výrazný politický paralelizmus
- Vysoký stupeň profesionalizace
- Velké zásahy státu do mediální oblasti
- **Více v povinné literatuře – čtěte!**

II. Středomořský model (model polarizovaného pluralizmu)

= Francie, Itálie, Řecko, Španělsko a Portugalsko

- Pozdní a slabý rozvoj masového tisku spojený s nízkými náklady
- Silný politický paralelizmus
- Nízká úroveň profesionalizace, častá instrumentalizace
- Silná intervence státu do mediální oblasti
- **Více v povinné literatuře – čtěte!**

III. Severoatlantický (liberální) model

= UK, USA, Kanada a Irsko

- Brzký nástup novin s masovým nákladem
- Slabý politický paralelizmus
- Silná profesionalizace
- Slabá rola státu v mediálním systému
- Více v povinné literatuře – čtěte!**

Jak se vyvíjí rozdíly mezi systémy?

□ Triumf liberálního modelu médií:

*„The Liberal Model has **clearly become increasingly dominant** across Europe as well as North America – as it has, no doubt, across much of the world – its structures, practices, and values displacing, to a substantial, those of the other media systems we have explored in the previous chapters.“*

□ Faktory homogenizace mediálních systémů a jejich konvergence směrem k liberálnímu modelu

□ Limity a proti-tendence homogenizačního procesu

Hallin a Mancini (2017): revize po deseti letech

- Rozdíly mezi národními mediální systémy přetrvávají, postupná dlouhodobá konvergence směrem k liberálním modelu nezpochybnitelná
- Ale: místo konvergence spíše **hybridizace** →

*„Today there is a strong accumulation of research documenting the **persistence of important differences** among Western media systems, an even wider range of differences beyond them, and **complex patterns of change in different directions.**“*

Hallin a Mancini (2010): kritika a odpověď na ni

1. „Správnost“ klasifikace: zařazení USA a UK do stejného modelu (např. Norris 2009, Humphreys 2009)
  - odpověď H&M: patří do stejného modelu kvůli dominanci komerčních médií
2. Negativní konotace spojeny s modelem polarizovaného pluralizmu: hodnocení mediálních systémů jižní Evropy je normativní a negativní (např. Hardy 2008)
  - odpověď H&M: neexistuje žádný empirický důkaz o tom, že by tyto mediální systémy z hlediska demokratického výkonu fungovaly hůře

Hallin a Mancini (2010): kritika a odpověď na ni

3. Možnost aplikace na jiné mediální systémy

- Odpověď H&M: upozorňují, že jejich modely jsou tzv. *ideální typy* (Max Weber)
- Nedává příliš smysl „aplikovat“ tyto modely v jiných regionech, je ale možné aplikovat čtyři dimenze/kritéria pro srovnání mediálních systémů

4. Konvergence/homogenizace: skutečně zmenšování rozdílů? globální triumf liberálního modelu? (např. Hardy 2008)

- Odpověď H&M: netvrdili, že dojde k absolutní homogenizaci a eliminaci rozdílů

D. Komparace mediálních systémů postkomunistických zemí + kam patří český mediální systém?

Kritika výzkumu mediálních systémů z perspektivy post-komunistických zemí

□ Rantanen (2013):

1. Výzkumníci často považují mediální systém za plně závislý na politickém systému; ale:
  - Období téměř bez regulace a s trhem jako dominantní silou
  - Ne celý mediální systém může být plně kontrolován státní mocí
2. Některé normativní představy o funkčním mediálním systému jsou problematické:
  - Skutečně v CEE platí předpoklad negativní korelace mezi stupněm politického paralelismu a autonomií médií a novinářů?

Kritika výzkumu mediálních systémů z perspektivy post-komunistických zemí

3. Mediální systémy = národní stát; ale:

- Menšiny v CEE zemích

4. Velký důraz na institucionální nastavení mediálních systémů, malý důraz na kulturu; ale:

- V CEE zemích jsou kulturní faktory často důležitější než formální pravidla

Kam patří mediální systémy post-komunistických zemí?

- Analýza mediálních systémů CEE zemí: prvky **středomořského modelu/modelu polarizovaného pluralizmu** (např. Dobek-Ostrowska 2012, Balčytiene 2012, Hallin a Mancini 2012, Štětka 2012)
- Protiargument: pokusy o zařazení mediálních systémů CEE do jednoho ze třech modelů Hallina a Manciniho jsou **nutně nepřesné** (např. Voltmer 2013, Zielonka 2015, Herrero et al. 2017):
  1. Dědictví z dob komunistických státních médií
  2. De jure a de facto režim fungování médií veřejné služby

Kam patří mediální systémy post-komunistických zemí?

3. „Kolonizace“ médií politickými stranami (např. Maďarsko, viz. Bajomi-Lázár 2014)
4. Podnikatelský paralelizmus a instrumentalizace médií (Štětka 2012, Zielonka 2015)
5. Silná tradice pojetí role novináře jako advokáta a názorové žurnalistiky
6. Ekonomická zranitelnost médií

Analýza a komparace mediálních systémů ve střední a východní Evropě

- Herrero et al. (2017): vztah mezi mediálním a politickým systémem v 11 zemích střední a východní Evropy (CEE)
  - Pro účely komparace zemí CEE musí být indikátory Hallina a Manciniho upraveny: svoboda médií + zahraniční vlastnictví médií + přímá a nepřímá podpora tisku
1. **Severní model:** Estonsko, Litva, Lotyšsko, Slovensko
  2. **Centrální model:** Česká republika, Polsko, Chorvatsko, Slovinsko
  3. **Východní model:** Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko

Čtyři modely médií a politiky v post-komunistických zemích

- Dobek-Ostrowska (2015): 21 postkomunistických zemí (míra demokratizace; tranzice od komunismu ke konsolidované demokracii); indikátory: Democracy Index + Freedom of the Press Index + World Press Freedom Index + HDP + internetová penetrace
  1. **Hybridní liberální model:** Česko, Slovensko, Slovinsko, Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko
  2. **Model politizovaných médií:** Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko
  3. **Tranzitivní model:** Albánie, BiH, Kosovo, Makedonie, Moldavsko, Černá Hora, Ukrajina
  4. **Autoritářský model:** Bělorusko, Rusko

Kam patří český mediální systém? Historická geneze (Jirák & Trampota 2008)

- Geografická blízkost → severo/středoevropský (demokraticko-korporativistický model) model; tomu nasvědčuje i historický vývoj tisku
- Období nedemokratického režimu → středomořský model (model polarizovaného pluralizmu)
- Transformace médií po r. 1989 → sílící světový vliv severoatlantického (liberálního) modelu

Kam patří český mediální systém? Empirická analýza (Jirák & Trampota 2008)

1. Vývoj tisku s masovým nákladem:

- a. Náklad tisku na 1 000 obyvatel: 152 (r. 2007) → více než středomořský model, méně než severoatlantický model
- b. Rodové rozložení každodenních čtenářů tisku: alespoň jeden deník čte každý den 50 % mužů, 46 % žen (r. 2007) → nejbližší ke severo/středoevropskému modelu
- c. Sledování televizních zpráv vs. čtení novin: televizní zpravodajství sleduje 47 % lidí starších 15 let, noviny čte 48 % lidí starších 12 let → nejbližší ke severo/středoevropskému modelu

Kam patří český mediální systém? Empirická analýza

2. Politický paralelizmus

- a. Implicitní politická orientace deníků
- b. Stranická inklinace čtenářů jednotlivých deníků
- c. Organizační propojení médií a politických stran → historicky spíše blízko k severo/středoevropskému modelu
- d. Spíše interní pluralizmus

Kam patří český mediální systém? Empirická analýza

3. Profesionalizace novinářů

- a. Poměrně dlouhá historie odborného vzdělávání novinářů
- b. Existence interních etických kodexů
- c. Slabé postavení profesních organizací

4. Stupeň a způsob intervence státu do mediálního systému

- a. Jirák a Trampota (2008) nekomentují

Náměty pro závěrečnou esej

- I. Popište český mediální systém z hlediska kritérií navržených Hallinem a Mancinim (2004). Analyzujte, zda a v čem má blízko k některému ze třech západních modelů. Čím si to vysvětlujete? Jaká kritéria, která jsou pro popis českého mediálního systému důležitá, byste navrhoval/a přidat ke kritériím používaným Hallinem a Mancinim?

- II. Srovnejte český mediální systém s mediálními systémy jiných post-komunistických zemí. Tvoří podle Vás samostatný post-komunistický model? V čem jsou si podobné/odlišné mezi sebou a ve srovnání se západními modely? Jaká kritéria, která jsou pro popis post-komunistických mediálních systémů důležitá, byste navrhoval/a přidat ke kritériím používaným Hallinem a Mancinim?

Dotazy?

